

Iturria: *Bi antzerki eta itzaldi bat*, Manuel Lekuona
(Antonio Zavalaren edizioa). Auspoa, 1965.

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/L/LekuonaMDukat.htm>

EUN DUKAT ERESIDUN ANTZERKIA BI EKIÑALDITAN

Manuel Lekuona

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabetasun Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

I EKITALDIA

(Ezker-eskubi, basoa. Ezker-aldera, borda zaharra. Eskubiko zuaitz-artean, besteak baño nabarmentxuago, piku-zuaitz bat, osto-zabal. Eskubi-aldean, erritik datorren bidea; ezker-aldean, mendira, Aritxulegira dijoan bidea. Borda-atadian, enbor bat, exertzeko).

I AGERRALDIA

Iratze-ebailleak, igitaiak eskuan.

(Goiz-aldea da. Barrengo aldetik irrintziak. Ibilian, datoze).

DANOK: *(Abestuz).*

Jeupa, jeupa! irrintzika
iratzebailleak erritikan;
jeupa, jeupa! irrintzika,
zatotik ttantta bat eginikan.

BATEK:

Goizean goiz, aizkaturikan
atso ta agureak leiotikan
galdezka daude arriturikan
zein ote datorren erritikan,
erritikan.

DANOK: Jeupa, jeupa!...

BATEK: *(Bertsolari-antzerka. Besteak entzuten. Kopla bukatzean, danok ondo abes-
tu dualako keñuak egiñaz):*

Saso onaren jabeak,
napar beltzaren zaleak,
naiz igitaian,
naiz belagaian
inun berdiñik gabeak,
ristiri-rasta, bristiti-brasta (igitai keñuak egiñaz)
gu gera iratzebailleak.

DANOK: Jeupa, jeupa!...

BESTE BATEK:

Erale oso garbiak;
Bañan lanera jarriak
ixtanpatean,
lau egunetan
soiltzen ditugu mendiak
ristiri-rasta, bristiti-brasta
mozturik zuztar guztiak.

DANOK: Jeupa, jeupa!...

BESTE BATEK:

Goizetikan arratsera
mendi batetik bestera,
egi ta kasko,
bai eta asko
eluts eta egutera
ristiri-rasta, bristiti-brasta
etzaten degu lurrera.

DANOK: Jeupa, jeupa!...

(Bijoaz mendira)

II AGERRALDIA

*(Artzaiak jantzia, bordatik irten, eta asi bedi
abeste. Gero exeri bedi, pipa erreaz).*

RAMUS:

Zoragarri, ederra

zitzaidan len menditik
eguzkiaren sorrera
egun-sentian...

Egunsentiak,
eguerdiak,
denak dira neretzat
gau illun eta beltzak...
Argia zer dan aztu dute
nere begiak.

Txoragarri, polita
zitzaidan len, baratzan
krabelin-lore gorri ta
lili txuria...

Lili txuriak,
krabelin gorriak,
denak gaur zaizkit neri
utsa bezela iduri...
Lorea zer dan aztu zuten
nere begiak.

Maitagarri benetan
zitzaidan len aurtxoan
begi ta ezpain-ertzetan
maite-irria...

Maite-irria,
musu gorria
asper ta etsigarri
zaio gaur itsuari...
Irria zer dan aztu dute
nere begiak.

(Izketan) Egun aundia gaur mendian. Iratze-ebaiteak. Eguna argitu
baño len or igo dira goietara baserritar-sail mardulak. Zumea
baño biguñagoak aien gerriak... Gazteak izaki... Garoak gorri-
tzen asiak dira nunbait. Etzango da gaur ederrik! *(Gogartetsu)*.
Igoko da agian, guretarren bat ere... *(Jaikita)*. Lotsagarria! Ez
dut oroitu nai ere. *(Azkeneko itz oek esana, bjoa mendi-aldera)*.

III AGERRALDIA

Ramus ta Austin.

- AUSTIN:** (*Sar bedi erri-aldeetik*). Agur, Ramus! Oraindik ibiltzeko aña ikusten duk, orratik... (*Mendi-aldera joana z biok*).
- RAMUS:** Arraioa! Austin aiz, nere aurtzaroko laguna! Gaur bezelako egunez, urtean bein bestetan ez aut ikusten. Ikusi... oraintxe nere begi oek ez ditek ia ezer ikusten. Makillaren arrimoan etxe-inguruko lizarretaraño eltzen nauk, eta besterik ez. Bakarril al oa?
- AUSTIN:** Bi seme aurretik joanak dittit. Sailla markatzeko naikoak gaituk.
- RAMUS:** Bo... Kontxo-kontxo, Austin... Ta Urkabe-atzean ongi?
- AUSTIN:** Urkabe-atzean ongi, Jaunari eskerrak. Bañan zahartu gaituk... Ramus, zahartu gaituk. (*Itzak basoan itzali bitez*).

IV AGERRALDIA

Petri bakarrik. Gero Ramus.

- PETRI:** (*Gaztea da oraindik. Errietako langilleak bezela, urdiñez jantzia*). Eldu nauk oraintxe. (*Bordako atean*). Eup! (*barrura sartu-atera bat egiñez*). Etzegoak barruan. Alde guztietara ere, ez duk urrutik izango. Nere ojua entzungo ziken. (*Exerita zigarro bat egiñaz*). Ortxe, pikope ortantxe zeuzkak gure osabak eun dukat. Emen bizi nintzanean, ortxe ikusi oi nikan goizero, makur-antzean, osorik ote-zeuden begira. Bigar ez dizkik or idoroko. Eun dukat oiek gabe, ez duk gaur Petri errira jetxiko... Ba'zekiat, Ixteben apaiz-gaia sarritan etortzen dana goi oetara osaba txurikatzerara. Eun dukaten billa ibilliko duk. Etzietek onik egin bear. Gaur bertan eramango dizkiat nik pikope ortatik. Orain arrera ona egin bear zioat osabari. (*Jeikita*). Gaurgero emen duk. (*Bidera begira*). Bai, emen zetorrek. (*Ramus-i*) Agur, osaba.
- RAMUS:** (*Sartu gabe*). Petri aiz. Itzetik ezagutu aut. Biotzak ematen zidaken gaur mendira azalduko intzala. Osaba zaharra irekin egoteko

zaletua zegoken oraintxe. (*Azalduaz*). Petri, nere illobetan maitiena! (*Bizkarrean joaz*). Iratz-ebaittera?

PETRI: Bai; aurten Sarastikoakin noa.

RAMUS: Ederki egiña. Emen joan duk aristian sail ederra. (*Itzeta aldatuaz*). Erri-aldean ongi?

PETRI: Ni ongi, osaba; oso ongi erri-aldean.

RAMUS: Izan ere galdera egin diat orixe! Ongi izango ez aiz, ba? (*Bestera*). Exeri adi enbor orretan. Ik ez duk presarik. (*Exeri bitez biok*).

PETRI: Zigarrotxo auxe erre arte egongo naiz.

RAMUS: Osaba Ramusen bordan zerbait artu bear duk gañera... Gogoan al duk, Petri, osaba Ramusen borda zaharra. Bestelakoak dittuk kaleko etxeak, e?...

PETRI: Gogoan izango ez dut ba?...

RAMUS: (*Xamurki*). Arraioa! Ondo gutxitan etortzen aiz ba, orain, Petri, mendira? ba'zirudik aztu zaikela oso osaba zaharra?

PETRI: Ez, osaba, aztu ez...

RAMUS: A, bai; ik ez duk maite mendia... Erriak ostu ziken iri biotza. Gizagaxoa... Zuen aita zetorkidak burura.

PETRI: Gure aita?

RAMUS: Entzun akidak aren edestia. Iru anai giñukan gu: zuen aita, ni, eta gazteena, Antton. Au Ameriketara joan ukan. Zuen aitak baserrirako gogo gutxitxo zikan. Erria zukaken ark beti gogotan: erriko lantegiak, basetxetako soroak baño geiago ematen omen-ziteken.

PETRI: Osaba: buruz ere ba'dakit edesti ori. Milla bider entzun dizut.

RAMUS: Ikasi zak, ikasi zak ongi... (*Jarruituaz*). Il ukan aitona. Andik laister saldu zikan zuen aitak gure baserria. Nik mendira alde egin nikan. Borda zahar au eta eun ardi izan itukan nere seni-parte. Zuen aitak, errian, ainbeste amesten zuan errian egin zikan bere kabia. Antxen etorri ziñaten mundura i ta Ixteben.

PETRI: Ikusten duzu, osaba; kaletarra nauzu ni ere.

RAMUS: Zoritxarrez, bai.

PETRI: Zoritxarrez?...

RAMUS: Ongi ala ere.

PETRI: Zergatik, osaba?

RAMUS: (*Ez dio jaramonik egiten. Edestiari jarruituaz*)... Bañan arrak joa zegoken zugaitza. Lantegietako kirats gaiztoak ondatu zizkio-kan birrikak, eta azkar etzan zikan gizagajoa oiean bularretika-koak. Luzea izan ukan aren gaitza. Egun batez, gabetik goize-

ra, illotzik arkitu zitekan oiean. Gizagajoa! (*Ixil-unea*). Zuen ama gaxoak ere etzikan luzaro iraun lurrean. Bearrak eta nai-gabeak azkar eramán zikan ura ere senarraren ondora. Zuek umezurtz gelditu ziniaten. Ixteben, Don Jose Antonio Apai-zak artu zikan etxeko. I, nere albora bildu intzan. Zortzi urte itukan orduan. Azi intzan. Borda zahar onen itzalean bizi izan aiz orain arte, ementxe osabarekin, eta... (*Ixil bedi Ramus. Petrik entzun bezaio arretaz*).

PETRI: Bukatu al duzu?

RAMUS: Ez diat jarraitu nai... (*Ixil-unea*). Asko irabazten al duk?

PETRI: Bai, poliki...

RAMUS: Gutxi aski dik gizonak bizi izateko. (*Urrutira entzuten asten da Ixtebenen abestia, «Txorittoa, norat oa?»...*). Aberasteko biderik zuzena, griñai gogor egitea duk, seme. Jaso eitzak ondarrak gerorako. Noizpait ere bearrean arkitu inteke. (*Belarria ernetuz*). Ixo? (*Pixka batean ixillik*). Ixteben zetorrek.

PETRI: Ixteben?

RAMUS: Bai, aren kantua duk. Ezagutzen diat. Askotan etortzen duk ura mendira, ni ikustera.

PETRI: (*Jeikiaz*). Ni ba'noa, osaba.

RAMUS: Ba'ovala?

PETRI: Bai; berandu dut.

RAMUS: Anaia etorri arte egon adi, beintzat. Biok alkarrekin joango zerate.

PETRI: Ez, ez... joan bear dut.

RAMUS: Bañan ezer artu gabe? Ez, ez aiz joango. Amur emaiok osaba zaharrari.

V AGERRALDIA

Lengoak eta Ixteben.

IXTEBEN: (*Oso alai. Ari bedi bedi anaia zirikatzzen*). Jaungoikoak egun on, osaba.

RAMUS: Baita iri ere, Ixteben. Ator, ator.

IXTEBEN: (*Petri ikusita*). Oi? i ere emen? Ongi al ago, Petri?

PETRI: (*Legor*). Ongi; ta i?

IXTEBEN: Ederki, Jaunari eskerrak. Asko poztutzen natxiok, Petri, i emen ikusteak. Alkarrekin joango gaituk.

PETRI: Ez. Bereala joan bear diat.

IXTEBEN: Zer? gaur ere laisterka al gaituk? Arraietxea! Ez duk errez irekin egotea. Iru illabete ba'dituk, Seminariotik etorri nintzala, eta oraíndik bein bestetan ez gaituk egon alkarrekin. Nun abil, motell?

PETRI: Lanean, *ermano*, lanean. Ez, zuek bezela alperrierian.

IXTEBEN: Arraica! (*Ramusi*). Lan gogorren batzuek darabilzki, osaba, gure anai onek.

RAMUS: Ja, ja! «Gau ta egun» ariko duk, nunbait. Zaudete pixka bat. Berealaxe ekarriko dizutet gazta ta ogi pixka bat. (*Bijoa bordarra*).

IXTEBEN: Xinixta akidak, Petri. Askotan izan nauk Landibar'en igarotako egun oetan, eta pozik egingo nikan berriketaldi on bat irekin, inun arkitu izan baintud; bañan nik etzekiat non egoten aizen sartua.

PETRI: Zer nai duk, ba? Ni ere ezin egon ba beti ire zai.

IXTEBEN: Zai? (*Parrez*). Esaidak egia, Petri: zenbat aldiz egin duk iges ni ikusita?... Izan ere, apaizgai alperren artean ez duk ik ongi ematen.

PETRI: Nere lagun-arte, «langille-arte» duk, *ermano*. Langille dan guztia duk nere adiskide.

IXTEBEN: Osaba Ramus, adibidez.

PETRI: Aizak; osaba Ramus, ik baño maiteago diat gero nik...

IXTEBEN: Motell, ez gaituk orregatik aserretuko. Maita zak, maita zak, gizagajoa, ongi merezi dik eta. (*Aldatuz*). Ederki, Petri, ederki. Eta noiz egin bear diagu *reparto-social* edo dalako guzion dirubanaketa ori?

PETRI: Ik egin zak parra; bañan larri ibilli bearrak zerate laister apaiz-jendeak ere.

IXTEBEN: Nik beintzat izango diat laguntzalle ona iregan, ez al duk ala? Gañerakoak ere izango al ditek, i bezelako anai onen bat... (*Betor Ramus*).

PETRI: Gizon guztiok gaituk anai.

IXTEBEN: Egi aundia; bañan ama askorenak.

RAMUS: Eutsi. Egin zangun gosari. (*Gazta ta ogia eskeñiaz*). Artzak, Petri. (*Ixtebeni*). Goiz, arraietxe, gaur mendi-aldera, Ixteben?

IXTEBEN: Bai; Penadegiko apaizgai lagunak ots egin dit. Egun oek ikusgarriak izaten omen dira mendian, eta iratzebaillen artean igaro bear omen dugu gaurkoa.

RAMUS: Ederki zerizkiot.

PETRI: A, zer bi langille!

IXTEBEN: Izan ere: jantzi beltza degunok, ez gaituk ezertarako gauza. Ez al zenekian ori, osaba?... Bañan nik oraintxe bertan jokatu nioke olaetako jantziurdindun edozeñi, zeñek garo-zama aundiagoa bizkarrera jaso.

RAMUS: Ja, ja, ja, ja! Arraio, arraio!

PETRI: Jan-edanean ere jokatuko liguteke ederki, Ixtebenek eta bere kideak.

IXTEBEN: Edanean, etzekiat. Olaetako tabernaetan beintzat ikusi izan dizkiat nik moskorrak ugari. Gure apaizgaitegian oraindik ez duk tabernarik jarri.

PETRI: Galerazia zegok eta... Utziko balute, e?

IXTEBEN: Zuen artean, galerazteko gizonik ere ez, berriz. Lantegi al dituzte tabernak ere? edo-ta, bestela, zuen txanponen banaketa egitera joango zerate ara...

RAMUS: Ja, ja, ja! Leku onean abil, Petri, apaizgaiekin.

PETRI: (*Ixillik, ezin-egonean bezela*).

RAMUS: Ea, ba, Ixteben, iri ere atsegin baño naigabe geiago ematen ez ote-diteken, gero, iratzebaitteak?

IXTEBEN: Zergatik, ba?

RAMUS: Iratze-ebaitteak asten diranean, Sanmielak ere alderatzen bait-dira, eta Sanmieletan ba'dakik nora bearrak izaten zeraten apaizgaiok.

IXTEBEN: Ja, jai! (*Algaraz*). Danoi etortzen zaie beren Sanmiel edo San Martin, osaba.

PETRI: Neri ere etorri zait oraintxe. Ba'noa.

IXTEBEN: Bai al oa?

RAMUS: Oa, ba. Gaztea aiz, eta oraindik arrapetuko dituk atzetik ire lagunak. Egin lana gogotik; eta illunabarrean ba'dakik, azaldu bordara. Zai egongo nauk.

PETRI: Bai, azalduko naiz.

IXTEBEN: Etxerakoan alkarrekin joango gaituk, Petri.

PETRI: (*Erantzun gabe*). Agur, osaba.

RAMUS eta IXTEBEN: Agur, Petri. (*Jarrai bezaiote begira*).

VI AGERRALDIA

Ramus ta Ixteben.

(Argitu du osoro).

IXTEBEN: Gizahaxoa!

RAMUS: Ondo ala ere! Aldakuntza ederra egin dik gizahajoak. Iges egin zikan menditik, eta gaiztakeria besterik ez dik ikasi errian. Zorigaiztoan jatxi ukan. Beltza zekusat orren etorkizuna.

IXTEBEN: Utzi itzatu gogapen itzal oek. Berea du errua.

RAMUS: Nork zekik ori? Ondorenak beintzat Ramusek ere ba'zeramazkik bizkarrean. Zahar eta erdi-itsutua, bakarrik arkitzen nauk mendian. Ain xuxen, iñoren laguntza-bearra nabaitzen asi nintzanean, orduantxe iges egin zidaken albotik. Inguruetakoz auzoak egiten zizkidatek artzai-lanak geroztik.

IXTEBEN: Penagarria da, bai.

RAMUS: «Ardiak saldu», esaten zidatek. Etsiko al nitek ardirik gabe? Negar ere egingo likek Ramus ituak ardiak saltzean.

IXTEBEN: Nik al banu...

RAMUS: Ez, seme. I Jaungoikoak autu au beste artzantza baterako. Jarrai akiok bide orri. Osaba baño lenago duk Jaungoikoa.

IXTEBEN: Egia... (*Ixil-unea*). Goibeldu egin gaitu oroipen onek, osaba. Jo dezagun beste zeozertara.

RAMUS: Bai, seme: «aurpegi argi ekaitzari»: orixe duk onena.

IXTEBEN: Eguzkia ere mendi-gañetik agertu da, eta joan bear dut oraintxe nik ere. Penadegiko apaizgai laguna zai edukiko dut gaurgero.

RAMUS: Nik ere, eguerdirako baba egosten jarri bear diat... Ator i ere illunabarrean.

IXTEBEN: Bai, orixe. Eta gazta zar bati erasteke ortzak zorrotz ekarriko ditut gañera. Agur, osaba. Egun ona igaro. (*Bijoa biok*).

RAMUS: Agur, Ixteben, nere illobetan zintzoena. (*Bijoa Ixteben mendi-bidetik. Baita Ramus ere poliki-poliki borda-barrura*). Bakarrik biziko naiz munduan. Bañan nere dukatak ez dira Petrirentzat izango... (*Sar bedi*).

VII AGERRALDIA

Petri bakarrik

PETRI: (*Zuaitz-artetik irten eta, makur-antzean eta bildur xamar*). Entzun diat dana. «Nere dukatak ez dira Petrirentzat izango». Laister ikusiko diagu ori... Pikope ortantxe zeudek gordeak. Poltsa utsa auxe utziko zeoat. (*Makur-makur bijoa gorde-lekura aldamenatar begira*). Ez duk ageri inor. (*Poltsa bete eskuetan artuaz*). Emen zegoak. Dana bete-betea! (*Pozez*). Au diruz! (*Joxeren abestia entzuten da urrutij*). Ee? Norbait zetorrek. Noan mendi-aldera. Adio, itxua, adio! (*Bijoa lasterka*).

VIII AGERRALDIA

Joxe, ta gero Ramus.

JOXE: (*«Arboletan den» abestuz. Abestia amaitu ondoren, bordako atean*). Eup! Enerioko Joxe naiz.

RAMUS: (*Azalduz*). Joxe: nere artzaitxo pixkorra.

JOXE: Ramus: Errenga-gañean bildua utzi dut zure artaldea.

RAMUS: Eskerrik asko, Joxe. Arnas-larri eldu aiz?

JOXE: Bai: iratzebailleen eupetakoz biokak ikaratu egin dira, eta itsututa, eriosuar, iges egin dute.

RAMUS: Nereak ere joango itukan?

JOXE: Naparroako aldean arkitu ditut. Guarda basozaia oartu baño len aurea artu, eta Oiartzun-aldera jiratu ditut. Beko zokoan daude orain. Dulun-otsa entzuten da.

RAMUS: Gure Txuri baño leialagoa aiz, Joxe.

JOXE: Ezin duanari lagundu egin bear zaiola, erakutsi ziguten gurasoak.

RAMUS: Bai, bai. Ongi diok.

JOXE: Gañera, gureak ere zaitu bear nituan, eta bide batez zureak ere egitea, ez da gauza izugarria.

RAMUS: Gazta pixka bat artuko duk?

JOXE: Bidean jaten etorri naiz. Zorroan pixka bat ba'neukan, eta talo-erdi batekin uraxe gosaldut. (*Bestera*). Gaur mendian bixitariak ere ba'ditugu?

RAMUS: Bai; alai zegoak basoa egun oetan. Iratzebaille-salla or joan duk aurretik. Nun topo egin dituk?

JOXE: Goienetxetik gora.

RAMUS: Aritxulegira zijoazenak izango itukan. Aiekin zijoaken gure illoba Petri ere.

JOXE: Petri? Ez dut ikusi.

RAMUS: Bidetxiorrez joana izango duk.

JOXE: Bai, ongi dakizki arek emengo bidetxiorrak...

RAMUS: Baba egosten jarrita, oraintxen niaken lizar-ostoa egitera. (*Bijoa biok mendi-aldera*).

JOXE: Gure anaia errira joateakoa da, ta azkar ibilli bear ko duk nik ere. Guargero zai daukat.

RAMUS: Sarritan jeisten duk zuen anaia errira... Ik ez al duk joan bear?

JOXE: Ez. Ni igandean... (*Ezketatzen dira*).

IX AGERRALDIA

Bi mutiko.

(*Iratzebailleen gosariarekin dijoaz mendira. Nekatuta, iruditegian ats egiten dute*).

I MUTILA: (*Saskia buruan dakar*). Au, Ramus itsuaren borda duk. Ementxen ats egin bear diagu. Gañera txanda ere egin bear didak.

II MUTILA: (*Sagar bati ozkaka dator*). Txanda?

I MUTILA: Jeixten lagundu eidak beintzat, nekatu nauk eta.

II MUTILA: Ustel arraica! Etxetik Ergoaineraño ortxe ekarri diat nik, bat ere ast egin gabe...

I MUTILA: Ta aldapak zeñek igo dizkik?... (*Bestera*). Orain ere sagarrak ostu dituk ik?

II MUTILA: Ongi ederrak zeudek...

I MUTILA: Josek arrapatu baindu...

II MUTILA: Josek? etziok toki txarrean! Perlesiak jota zegoak eta... Zakurraren bildur geiago nian...

I MUTILA: Ekatzak bat.

II MUTILA: Auxe besterik etzaukat eta... (*Patrikara batekoak erakutsiaz*).

I MUTILA: Eta bestean ditukanak?

II MUTILA: Oek gerorako.

I MUTILA: Mottel, gero nik emango diat bestea.

II MUTILA: To, ba. Bañan gero eman, gero? (*Eman bezaio*).

I MUTILA: Bai, motell, bai. (*Biok jaten*). Oraindik goiz arritua diagu. Gure amak presa ziken beintzat.

II MUTILA: Ongi ala ere...

I MUTILA: Ikuste alduk an arako baso ura?

II MUTILA: Bai.

I MUTILA: Ura, dena gaztaña duk.

II MUTILA: Jesus! Elduak ote zeudek?

I MUTILA: Bai. Onezkero batzuek egiñak izangodituk. Onuntzean andik etorriko gaituk.

II MUTILA: Aufa! (*Eskeuai eragiñaz*). A zer jateak! Saskia beteko diagu, e?

I MUTILA: Bai, motell. Ik bildu, ta ni iñor datorren begira egon...

II MUTILA: Eta an goian ageri den baserri ura zein da?

I MUTILA: Ura? Goienetxe. An-barrena joan bear diagu. An ere ba'ditek zakur galanta. Lengo urtean Pilartxo ta biok egorri giñukan... eta asten da zakurra zaungaka, eta Pilartxo negarrez...

II MUTILA: (*Ikaratuta*). Ara!... Ikusten al duk?

I MUTILA: Zein? (*Ikaratuta*). Ooo! Artxintxar duk eta... Guazemak izkutatuzera. (*Biok, saskia iruditegian utzi-ta, zuaitz-artean izkutatatu bitez*).

X AGERRALDIA

Aztia bakarrik; gero bi mutikoak.

AZTIA:

Jerontxio Artxintxar,
azti famatue,
mundu gutziin dago
oso sonatue
fuiji-fuije...
gelditu ere gabe
dabil jai ta aste,
errie goiti bera
dana nastu arte:
senar ta emazte,
mutil zar ta gazte,

maite-eriak tarte,
mutxurdiñak naste...

fuiji-fuije...

(*beatzakin zenbatuaz*)

danak kontsolatzen,

biotzak ukitzen,

legenak garbitzen,

keretxak ziñatzen,

tropesi-billatzen,

sorgiñak uxatzen,

boltxikotxo au txanponez (*keñu egiñaz*)

ondo bete arte. Amen!

Jerontxio Artintxar,

azti famatue,

mundu gutziin dago

oso sonatue...

(*Atea joaz*). Nor da emen? Ardiiri asma sendatzea etorri naiz. Beorrai karetxak ziñatzen ere dizkiet, eta gaizkiñak kendu ere bai; ta sorgiñak uxatu, gañea; eta tropesiik billatu, eroak zurtu, antzuuk ernaldtu, zaharrak gaztetu... Eup, Ramus.

I MUTILA: (*Ezketutik irtenda saskia artu, ta bijoaz igesi*).

AZTIA: (*Bordaldetik itzuliaz*). Ez da etxean izango. (*Gaztetxoak igeska ikusita*). Eh! mutikook! Noa zoazte? (*Eldu bezaio bati besotik. Bestea, saskia utzi ta bijoa igesi. Saskia bigarren mutikoaren eskuetan*).

II MUTILA: (*Garraxika*). Ai, ai, ai!

AZTIA: Ez dizut ezer egingo, gizona, ez dizut ezer egingo. (*Samurki*). Noa zoazte?

II MUTILA: Mendira... (*Erdi-negarrez*).

AZTIA: Mendia? zertaa?

II MUTILA: Iratzebailleai gosaria eramatera...

AZTIA: Gosarie? (*Berekiko*). Goseak amorrau bearrean natxeoan-da, auxe suerte! (*Mutikoari*). Ea, etorri onea. (*Eraman beza enbor-gañera*). Nekauko zea, ta ekarri onea saski ori. (*Saskia aurrean daukala, exeri bedi*). Gure Jaungoikook ba'dik, orratio, aztiintzako errukie. (*Saskiari ken bezaio zapi zuria*). Amorratue! (*Barruan dagon danari, eskuan artu ta usai egiñaz*). Padela onetan bakallaoa toma-teekin; emen talo bero-beroak; emen sagar erreak; gaztaie emen. Onen gaztai gozoa! Ta ardo? nun dek ardo, mutiko?

II MUTILA: Iratzebailleak berak eramendu...

AZTIA: Ai, arraiea!... (*Sagar bati ozkaka asten da*).

II MUTILA: (*Negarrez, garraxika*). Ai ai! Matxiüüin!

AZTIA: Ia ixilik, ume! Jum!... Aiteri esango zerao, gero. (*Laisterka jaten diarduala*). Inkaik atezten badek, mantekak kenduko dizkiat. (*Talo-erdi bati ozka egin eta gazta eskuan artuaz*). Orain gaztaie. Onen usai gozoa! Pusketa bat geroako gorde bear diat. Aida-neen gero, aste betean gaztairik ez diat ikusiko ta... Tomate-saltxea. (*Talo-puska bat tomatetan bustita janaz*). Au gosarie! Egundo olakorik...

XI AGERRALDIA

Lengoak, eta Ramus ta I mutikoa.

*(I Mutikoa ta Ramus sar bitez, itsu-mustuan,
joan ziran bidetik).*

I MUTILA: Ara nun dagon.

II MUTILA: (*Etorritakoak ikustean, bijoa aiengana*). Ramus, Ramus, lagun zaiguzu.

AZTIA: Ara! emen degu nagusie. (*Ramusi*). Ate-joka aritu nauzu etxean, Ramus, ta itxoitzen nengoan. Ardik nola dauzkatzu? Begiik ee pixkan bat argitu zaizkitzu, noski...?

RAMUS: Ez nao berriketarako. (*Legor*). Aurrak ola mendian ikaratzea, ez da gauza zalla, bañan ezta egokia ere.

AZTIA: Erak ikaratu die, Ramus.

II MUTILA: Gosaria ere jan digu gañera.

RAMUS: Besteren bizkarretik jateko, bai azkarra zu...! Zoaz emendik, alper aundi ori.

AZTIA: Bañan neretzat lanik ez al dezu, Ramus? Ezbearren bat izango dezu, ba, noski etxean... ardi antzuren bat eo... ernal-eziñen bat eo... moxal errenen bat eo... Tropesiik eo ez al dezu?

RAMUS: Likitx, gezur-jario... Alde egizu emendik, edota bestela... (*Makilla dantzatuaz*).

AZTIA: Gizona; etzaitela asarrau beintzat. Joango naiz. Bañan begietarako sendagai bizkor askoa ba'nekarren, ba, nik onako... (*Poltsa erakutsiaz*).

RAMUS: (*Txistu egiñaz txakurrari*). Ea, Txuri, ator ona. (*Txakur-zauka*).

AZTIA: (*Azkar asko jeikita*). Ba'noa, ba'noa. Bañan oraindion nere bearrean arkitu bear dezu, eta ordun ordainduko diazu dana. Agur, Ramus. (*Bijoa*).

RAMUS: Alper lotsagabea... (*Mutikoari*). Nungoak zerate?

I MUTILA: Txipikoak.

RAMUS: Asko jan al dizute?

II MUTILA: Ez; danean lardaskan ibilli, bai, bañan gutxi jan du.

RAMUS: (*Xextera jasotzen lagunduaz*). Zoazte, zoazte lenbaitlen, gaxuok. Beranduetsiko dute, bestela, iratzebailleak. Torizute intxaur bana. Eta joan xabartu gabe, xintxo, xintxo.

I MUTILA: Bai, bai.

II MUTILA: Eskerrik asko, ta agur. (*Bijoa*).

RAMUS: Ez da zeri. Agur, agur.

XII AGERRALDIA

Ramus bakarrik.

(Jo beza pianoak A Donostiren «Nik ba'ditut mortuetan ardiak...»).

RAMUS:

Eun dukat eder dauzkat pikope batean,
bost kostata egiñak Jaunan izenean
bizi al izateko zartzen naizenean...
Zenbat lan egin dedan nik nere bizian,
eun dukatok onela biltzeko! zenbat lan!
Ederrrik ikusi det borda xar onetan,
ekaitz, gau illun-luze ta negu latzetan!
—Tximist-argi zorrotza leio zabalean;
trumoi-orroi-burrunda tellatu-gañean;
elurteak elurte borda-inguruan;
otso-zaunka izua ate-zirrituan...
ardi danak beeka, gose bait-nituan...—
Ardiak, bai, gaxoak!... Zein maite ditudan!...
Negar, negar ere nik egin det noizean
bein baño geiagotan, bildotxak saltzean...

Amaren errapetik —umeak artean—
 gaxoak, *zupa-zupa*, esnea edatean,
 zenbat aldiz lotuta artu bizkarrean
 ta eraman ditudan marrakaz... zartzean
 bizi al izateko... mendian, pakean...
 Bañan, azkenean,
 Jainkoari eskerrak ontan naizenean!
 eun dukatak or daude pikope gordean...
 Ortzen ikusi nitun kontuz bart gabea...
 Oraindikan ez ditut ikusi goiean,
 —arrotzik geixko bait-da gaur mendi-aldean—.
 Orain ez dago inortxo,
 txolarte onetan

(Pikoperantz)

noan... Inork ez daki
 nun zaitzen ditudan...
 Ementxe... bat... bi... iru... lau... (*zenbatuaz*)
 lau oñen buruan,
 ementxe... (*makurtu bedi*) emen da poltsa;

(Eskuetan estutuaz)

...bañan (*negarrez*) utsa!... utsa!... utsa!!!

(Eror bedi zerraldo lurrera).

OIALA BEHERA

II EKITALDIA

*Lengo atadia bera. Illunabarra da. Illuntzen asi
 du. Aldizka igaro bitez iratzebailleak kale-aldera.*

I AGERRALDIA

Aztia.

AZTIA: (*Abesten*).

Jerontxio Artxintzar,
 azti famatue,
 mundu guztiin dago
 oso sonatue...
finfi-finfe...

Askok egiten dio
 parra eta burle,
 baita xaxatu ere
 atzeti txakurre...
 Ai Ramus maltzurre!
 biurri makurre!
 Zillar eta urre!
 jo bear dek lurre...
finfi-finfe...

Egin diak parra;
 bañan, zorotzarra,
 laister ni bearra,
 ta ordun negarra.
 Neretzat izango dek, bai,
 poltxikon daukean zillarra...

Jerontxio Artxintzar,
 azti famatue...

II AGERRALDIA

Aztia ta Ramus.

- AZTIA:** (*Atea joaz*). Nor da emen?
- RAMUS:** Nor zaitut? (*Etxetik irten bedi*).
- AZTIA:** Aztie, Ramus, aztie.
- RAMUS:** Zu al ziñan? Jaungoikoak arratsalde on digula.
- AZTIA:** Alaxe deigula.
- RAMUS:** Orra zertara deitu zaitudan...
- AZTIA:** Aztiik beti daki zertaa deitzen diotean.
- RAMUS:** Ortarako zerate aztiak.
- AZTIA:** Etorri nintzeneako igarri nizuan zertaako izango zan: kontsulte eiteko. Ez da ala?
- RAMUS:** Noski.
- AZTIA:** Bai, alegie! Ta gañea, kontsultea ba'dakit nik zertaako izango dan. Zea; alegie: andrea artzea zoazela eo etzoazela eo... ez da al? Ortaako ba'dauket nik aako botil ootan... (*Poltsa erakutsiaz*).
- RAMUS:** Zaude ixilli; ixillik zaude Jaungoikoaren izenean, Jerontxio, olakorik esan gabe.
- AZTIA:** Beaz ez da ala?
- RAMUS:** Bai zera...
- AZTIA:** Ez da, ba, beti beti lenengoti asmatzea errez izaten-da... Oriki guztiik ola ta, dukat asko duakezu?
- RAMUS:** A!... Len bai... eun pillan-pillan.
- AZTIA:** Orain asko dauzketzu?
- RAMUS:** Bat ere ez.
- AZTIA:** Beaz danak jan ein dituzu?
- RAMUS:** Ez, Jerontxio, ez...
- AZTIA:** Beaz lapurtu ein dizkitzue?
- RAMUS:** Lapurtu, bai; zartzarorako gordeta neuzkan dukatak lapurtu.
- AZTIA:** Ikusten dezu nola asmau dean? Asmau baietz zertaa deitu nauzun ee? Lapurra nor dan asmatzea, ez da al?
- RAMUS:** Bai.
- AZTIA:** Gero aztiik au, ta aztiik ue esango due. Aa nik emen asmau guzie.
- RAMUS:** Guztia? Ta lapura?
- AZTIA:** Ertengo do orrek ee. Gela illunik ba al daukezu etxean?

- RAMUS:** Bai. Zertarako duzu gela illuna?
- AZTIA:** Ba'akizu. Geon errezu ta gañeako lataniik esan bae aztiik ez deu ezer asmatzen-da...
- RAMUS:** Ortarako bear al duzu?
- AZTIA:** Bai, ba; ortaako. (*Ao zabalka*). Jatekorik ba al dao gelan?
- RAMUS:** Bai. Saski bat bete gazta ta likainkak txintxilik. Ez al da komeni an egotea errezuak egiteko?
- AZTIA:** Komeni komeni ez; bañan baleozke. Ez diea galeziko, noski, errezoik. Bere bitan. Gaztai-erdi bati bizie kinduko zeoat, beintzat, ortaako modurik soertatzen bazaku. Aspaldiin ez diat jan asko besteen bizkarretio. Neretio ere ez asko asko. Sar bedi.

III AGERRALDIA

Ramus bakarrik.

- RAMUS:** (*Exerita, gogarti*). Egoera trixtea! Jesus, Jesus! Gañezka egiteraño bete da nere zorigaitza. Korderik gabe utzi nau goizean samintasunak. Nere onera etorri naizenean, Joxe deitu dut. Nere artzai-mutil leiala. Gaxoa, arriturik gelditu da... Billatu bear zan lapurra. Nor izan zitekean? Artzairan bat? Iratzebaileren bat? Diruak, gaur goiza ezkerro palta dira. Atzo gabean or zeuden... Aztiari deitzera bidali dut mutikoa, eta baita azkar asko ark nere esana egin ere. (*Izkeru aldatuaz*). Itsu zahar bati dirua ostutzeko biotza bear du orratik! Ez da errukirik munduan... Mundu tristea, negarrezko erbestea... laister utziko zaitut... Ezin dut geiago. Au ez da bizitzea. (*Ernatuaz*). Bañan ez diote onik egin bear, ez, nere dukatak, ostudituan biotz-bel-tzari. Amaika izerdi ta neke kostatakoak dira, ta neke ta negarrak berekin izango dituzte aiek beti. Biotz-gabeak, makurrak, gogorrak...

IV AGERRALDIA

Ramus ta Aztia.

AZTIA: (*Argi bat piztua eskuan. Barrutik*). «Bederatziuk zortzie; zortziuk zapie; zazpiuk seie... (*Agertu bedi, ezpañak igurtziaz*). Ok zetuk gaztai goxook!... Seiek bostekoa; bostekoak laukoa... Nereak balie! Laukoak... Amalau zeuzkean errenkarean ipiñiik. Bat ia jan diat; amairu geatu. Baña bai gozook! Laukoak irukoa; irukoak bie... biik bat. Lapurrek ein dezala *zirt* edo *zart*». Ramus; ein ditut errezook.

RAMUS: (*Urduri*). Ta lapurra?

AZTIA: Orain entengo do. Atoz onuntza. Eutsi argi oni. (*Argia emana*). Ezkerreko eskuun. Ola! (*Atera beza boltzikotik karta-parea*). Ia; kartak bota bear ditugu. (*Exeri bitez lurrean-edo*). Bastook irte-ten bado, lapurre etxean dezu; ezpatak irteten bado, kanpokoak da...

RAMUS: Ai, enel! (*Antsika*). Zer atera bear ote dut nik saltsa ontatik? (*Aztiari*). Eta kopa ateratzen bada, zer?

AZTIA: Ez do ertengo.

RAMUS: Ez dela aterako? Nola dakizu?

AZTIA: Nola jakingo det? Aztia izanda... Ez al dakizu, ba, ni aztie naizena? (*Bere baitan*). Nola ertengo dik, ba, kopa ta urreik baeko karta-parea ekarri diat-eta.

RAMUS: Eta urrea ateratzen bada?

AZTIA: Azkar nai dek urreak ertetea... Geoxeago ori, geoxeago... (*Asi bedi kartak botatzzen*). Onek, kanpokoak dala... onek, etxekoa... onek kanpokoak... onek etxekoa... onek kanpokoak... onek etxekoa... Zenbat bota ditugu?

RAMUS: Neri galdetzen al didazu?...

AZTIA: (*Aserre*). Nori galdetuko zeoat, bat?

RAMUS: Ez diot, ba, arretarik ipiñi. Berriz asi bearko duzu...

AZTIA: Ia, ba, berriz. Bañan egon ernai. (*Kartak botatzzen*). Onek kanpokoak dala... onek etxekoa... onek kanpokoak... onek etxekoa... onek kanpokoak... onek etxekoa... onek kanpokoak... Zenbat bota ditugu?

RAMUS: Zazpi.

AZTIA: Eon, ba, ernai. Amabi Apostoloen ozeneen, amabi karta bota bear ditugu-ta... onek, etxekoa...

RAMUS: Zortzi.

AZTIA: Onek, kanpokoak.

RAMUS: Bederatzi.

AZTIA: Onek, etxekoa.

RAMUS: Amar.

AZTIA: Onek, kanpokoak.

RAMUS: Amaika.

AZTIA: Onek, etxekoa...

RAMUS: Amabi.

AZTIA: Amabi esan dezu? Ea, konta itzagun oain. (*Zenbatu bitza*). Etxekoa, etxekoa, etxekoa, etxekoa, etxekoa... Seik, lapurra etxekoa dezula. Kanpokoak, kanpokoak, kanpokoak, kanpokoak, kanpokoak, kanpokoak... Eta beste seik, kanpokoak dala... Lapurrek, erdi-etxekoa eta erdi-kanpokoak izan bear do.

RAMUS: Erdi-etxekoa eta erdi-kanpokoak? Nola izan diteke ordea ori?

AZTIA: Ori zeorrek jakingo dezu. Morroirik-edo ez al dezu?

RAMUS: Nik? Ez. Bañan izanda ere, berdin izango litzake. Ez al dakizu Euskaldun legez, morroiak etxeko izan oi dirana ta ez arrotz?

AZTIA: Dana dala. Neri bi dukat zor dizkiatzu kontsulteagatik.

RAMUS: Gero eman bearko dizkitzut, ba, Jerontxio. Orain ez daukat. Ba'-dakizu lapurtu egin dizkidatela.

AZTIA: Gero? A! ez, ez, ez. Bereala, konpañeo, bereala. Bestela nik jakingo det zer egin. (*Bere baitan*). Saski-gaztaia kendu bear zeoat... (*Asarre, alegia*). Bai, jauna, bai. Nik jakingo det zer egin. (*Bijoa etxe-barrura*).

RAMUS: (*Zer egingo dion beldurrez*). Nora zoaz, Jerontxio? Zer egin bear duzu?

AZTIA: (*Saski-gaztaia besotik zintzillik, igesi*). Zer egin bear dean? Igerriko diozu. (*Ixeka ta siñuak egiñez, bijoa mendi-aldera, laxterka*).

V AGERRALDIA

Ramus bakarrik; gero Joxe.

RAMUS: Zerbait ostuko zidan gaiztotzarrak... Baita, gazta-saskia daramala dijoa noski lapur alena... Orra!... Nora zuaz, Jerontxio? Nora zuaz? (*Abiatu bedi laxterka aztiaren atzetik, bañan eziñez geldi bedi*). A! gezurti aundia! Inpernutik irtena aiz bai, i... Ezin aut arrapatu, bañan erori bearra aiz nere eskuetan. (*Ixistu luzea joaz*). Joxee! A, billaua! Itza ta pizza dariokela iñoren bizkarretik jaten abillen alproja aundi ori... (*Ixil-unea*). Bañan zer ari

naiz ni? Erru guztiak neronek izan-da... zer ari naiz ni iñori biraoka? zertara deitu dut nik gezur-jario ori? zertara?...

JOXE: (*Laixterka sartzen da*). Zer dezu, Ramus, garai ontan?

RAMUS: Aztiak zerbait ostu zidak, noski.

JOXE: Artxintxar'ek?

RAMUS: Bai.

JOXE: Noruntz jo du?

RAMUS: Goi-aldera.

JOXE: Ba'noakio atzetik. Egon lasai, Ramus. Iratzebailleai ots egingo diet, eta ez du iges-egingo. Laister gaituzu emen. (*Bjooa laisterka*).

VI AGERRALDIA

Ramus bakarrik; gero Ixteben.

(Pianoak jo bezá zerbait, Ramusek olerki an esaten duan artean. Nai izán ezkeró, abestu ere egin dezake, Oraipenetan bezéla).

RAMUS:

Baserriak bizia eman-da,
mendiak ninduan azi.
Borda zar ontan, ardi-artean,
nai nuan mundua utzi...
Au zori txarra, gaur bertan bear
ospital batera jetxi.

Mundu zoroak maite izaten du
aberats, eder ta gazte;
bañan zarrari, beartsu bada,
«ken ortik; zokora zait»...

(Sar bedi Ixteben).

Ai, Ramus zarra! zar ta beartsu,
iñork ez bear zu maite.

(Exerita). Ezer gabe. Jendearen parragarri... Bakarrik nago munduan.

Erdi-itsu, zahar, beartsu... ez, iñork ez nau maite...

IXTEBEN: (*Bizkarrean joaz. Oso xamur*). Bai, osaba, bai, maite zaituzte.

RAMUS: E?...

IXTEBEN: Ni naiz, osaba; zure illoba Ixteben. Zer duzu orrela mintzatzeko?

RAMUS: A...! Ik Ixteben... maite nauk, bai.

IXTEBEN: Danok maite zaitugu. Bañan zer dezu?

RAMUS: Eun dukat ostu zizkidatek.

IXTEBEN: Eun dukat?

RAMUS: Bai, eun dukat. Pikope ontantxe gordeak neuzkaken. Nere bizi guzian altxatako diru-pizarrak ituken. Gauza aundirik ez, bañan nere zartzarorako itxaropena.

IXTEBEN: Nork, ordea?

RAMUS: Eta orain aztiak etxean neuzkan gazta ta lukainka danak eraman zizkidak, nosk.

IXTEBEN: Aztiak?

RAMUS: Bai, Artxintxar'ek.

IXTEBEN: Ikusi dut mendian laisterka. Ez nuan jakin bear...

RAMUS: Joxe bildai zeoat atzetik, iratzebailleai ots egitera.

IXTEBEN: Bidali duzu?... Orduan ez estutu. Arrapatuko dute... Bañan lapurra arkitzeko aztia ekarriko zenduan ba?

RAMUS: Bai, seme.

IXTEBEN: Bañan, osaba: ez al dakizu Artxintxar, gezurti aundi bat besterik ez dala?

RAMUS: Ongi egia, ala-are! Bañan naigabeak eragin zidak, seme. Zer egin ez nekiken penaz ta saminez. Goizean emen zebilela ikusi diat, eta dei egin zeoat.

IXTEBEN: (*Gogarti*). Bera ote duk?

RAMUS: Bañan ark etzidak lapurrik arkitu. Bai zera! Bera bai, ba'duk ura lapurra galanta. Berak ostu zizkidak nere gazta ederrak. Ez ote zizkidak gero berak ostu dukatak ere? (*Ixteben, gogartetsu, osabaren leloari jaramonik egin gabe*). Ixteben: ez ote diagu Artxintxar bera nere dukaten lapurra ere? Esaidak, Ixteben: zer derizkiok? Ez al didak erantzuten? Ez al diok ajolarik osabaren zorigaitzari?

IXTEBEN: Bai, osaba, ajola diot. Ez diot, ba, ajolako? (*Gogartetsu. Bere baitan*). Ezin kendu diat burutik. Ortaraño eltzea orratik... bañan etzekiat nik...

RAMUS: Emen izan duk gaur goizean bordako atadian. Orduan eramango zizkidaken ark nere dukatak. Ah, billaua! Bera duk, bai, bera duk lapurra. (*Ixteben gero ta gogartetsuago*). Ixteben: oa, joan adi azkar aren atzetik, deitu eitzak iratzebailleak, eta arrapa

ezazue azkar lapur aundi ori. Petri ere laister emen duk onez-kero, eta danon artean ez egiozute iges egiten utzi.

IXTEBEN: Petri? bai laister emen da. Ikusi dut mendian behera onuntz-aldera artzen. (*Bere baitan*). Joan ere nere atzetik egin duk ura, eta ni baño lenago irtena ukan bordatik. Zer egin ote dik ark bitartean?

RAMUS: Bi anaiok naikoa zerate Artxintzar arrapatzeko. Oa, Ixteben, oa gaxori, laister, iges egin dezan baño lenago.

IXTEBEN: Ez, osaba. Artxintzar arrapatuko dute. Nik zure ondoan egon bear dut.

RAMUS: Eta zer egin bear duk ba, emen? Ik ez duk nere esana egin nai, Ixteben.

IXTEBEN: Bai, osaba, bai. Bañan utzi nazazu pakean orain... Bai al daki-zu dukatak noiz ostu dizkitzuten?

RAMUS: Bai, gaur goizaldean. Bart gabean or zeudeken.

IXTEBEN: (*Erabaki aundiz*). Ederki. Goazemazu orain bordara.

RAMUS: (*Urduri*). Bordara? zertara ordea?

IXTEBEN: Goazen bereala. Azkar ibilli bearra daukagu.

RAMUS: (*Bordara bidean*). Goazemak, goazemak. Bañan zer asmo darabil-kik buru ortan?

IXTEBEN: Laister ikusiko dezu. Ibilli gaitezen azkar, laister emen degu-ta.

RAMUS: Laister? zein? (*Sar bedi bordan*).

IXTEBEN: (*Bere baitan*). Bera baldin bada, orratik, emen erori bear dik. Ori ez; osaba zaharraren diruak lapurretan eramaten etzioat utziko, anaia badiat ere... (*Sar bedi bera ere barrura*).

VII AGERRALDIA

Austin, gero Ixteben, Ramus eta bi iratzebaille.

AUSTIN: Ats egin dezadan pixka bat ementxe, nere lagun zahar Ramusekin. (*Exeri bedi*). Semeak ebaitten utzi, eta, illunabarra baño len irten nauk menditik; eta illunak ia arrapatu niok bideerdian. Zer ote da zahartzea! Ariñago ibilli izan dizkiat bide oetxek... Ontazkero semeak ere laister dizkiat emen, eta aien ondoan obeki joango nauk; illunabarrean ez bait-dituk ongi ikusten bideetako arri kankarrak. Muturkatu ezkero, berriz, ez

uke paltako, Austin mendian moskortu egin dala esango lukean mingain gaiztorik. Eta oraindik ez gaudek orrenbestean, mendian bestetan oitu baño geixego edaten bada ere. Ementxe itxoingo ziotet, beaz, gure bi mutillai. Sartu nadin Ramusenean. Ea zer dion gure adiskide zahar onek. (*Jeiki ta bijoa bordara. Ontan ideki bedi atea, eta azaldu bitez Ixteben ta Ramus atean izketan*).

IXTEBEN: Zuk ea aztu nik esandakoa. Nik xixtu egingo dizut, eta nere xixtua entzutean, nik agindutako guztia ta nik agindu bezela egin bear duzu. Or uzten dizut ortarako poltsa arri-koxkorrez betea.

RAMUS: Ba, bai; ik esan bezela egingo diat dana.

IXTEBEN: Eta egon erne.

RAMUS: Bai, bai...

AUSTIN: Jaungoikoak gabon dizuela.

IXTEBEN: Austin! Zu al ziñan?

RAMUS: Atorkit, Austin, atorkit ordu onean lagun zar ori.

IXTEBEN: Sar zaite, Austin, sartu barrura zu ere.

RAMUS: I bezelako lagun bear aundia diat orañtze...

AUSTIN: Okerrik al duzute? (*Sar bitez barruan Ramus eta Austin, eta itxi bezate atea*).

IXTEBEN: Eratu zioat zepoa. Emen eroriko duk, bera baldin bada. Eta bera dala esaten zidak biotzak. Ba'diat nik gure anai orren berri, eta ba'zekiat Petri gurea ortarako ta geiagorako ere gai egiña dagola aspaldi ontan. Ez diat nik anaia gorroto, bañan maite diat, eta asko maite diat osaba gizagajoa. Eta aren diruak orrela eramaten etzioat utziko, ezin utzi, errukirik gabeko biotz-beltz orri. Emen utzi bearkodizkik ostutakoak. Emen duk norbait. Ezkuta nadin. (*Ezketatu baño len, sartu bitez iruditegian bi iratzebaille, Austinen semeak*).

IRATZEBAILLEA: (*Sartzean, Ixtebeni*). Tira, tira. Goazen be-aldera, illuna duk eta.

IXTEBEN: Zuek al ziñaten? Aita barruan duzute gure osabarekin izketan.

IRATZEBAILLEA: Oraindik emen al da? Ordu bete ba'duk irten zala menditik, eta oraindik emen?

II IRATZEBAILLEA: Ixteben esaiok etortzeko; berandu dugula.

IXTEBEN: Itxoizute pixka bat, zuen bearra diat-eta.

IRATZEBAILLEA: Gure bearra?

IXTEBEN: Bai; ikusi al duzute gure anaia?

IRATZEBAILLEA: Petri? Gure atzetik zetorrek. Emen duk gaugergero.

IXTEBEN: Atozte, ba, nerekin bereala. Zaitu bear diagu. Ezkutatu gaitean.
(*Belarrira zerbaiz esana ez eraman bitza eskubi-aldeko zuaitz-artera*).

VIII AGERRALDIA

Petri, ta gero lengoak.

PETRI: (*Sartutakoan*). Ez duk ageri. Barruan negarrez egongo duk. A, ja, ja, ja! Gizagaxoa! Etxerakoan etorriko naizela agindu zioat, eta poztutzero sartu egin bear diat. (*Entzun bedi txistu luze bat*). Ixo!... Zer zan ori?... Iratzebaillaren bat izango ukan... edo artzairen bat bestela. (*Asi bedi Ramus borda-barruan abesten*). Ixo...! Kantari ari duk gure osaba...

RAMUS: (*Barruan*).

Eun dukat eder dauzkat
pikope batean;
beste eun jartzera noa
lengoen gañean (*bis*).

PETRI: (*Adi-adi egon ondoren*). Oraindik etzekik ezer. «Beste eun jartzera noa lengoen gañean». Bai ote?... Ixo, ixo... emen zetorrek. (*Azaldu bedi Ramus, eresi au bigarren aldiz abesten; eskuan poltsa bat arri-koxkorrez bete. Iruditegian agertuta bereala, ezkutatu bedi ezkerreko arizfian. Illuna da. Ramus kantari dijoan artean, Petri makurka-makurka*). Mendi-aldera artu dik. Enbor baten gañean exeri duk... Bañan nundik dizkik orrek beste eun dukat? Ixo! ixo!...

RAMUS: (*Lengo ahapaldia bukatu ta bereala abestuz*).

Anai indiano bat
ba'dut Amerikan;
eun dukat ark bidaldu
dizkit gaur andikan.

(*Eta itzuli bedi berri ere bordara, lenengo ahapaldia abestuz*).

Eun dukat eder.

PETRI: (*Ramus bigarren aldiz «Eun dukat eder» abesten datorrela*). To... ta egia dik. Beste osaba bat ere ba'diagu guk, an Ameriketan: Anton, osaba Anton... Ark bidalduak, beraz?... (*Etortzen ikusi-ta*). Ba'zetorrek, ba'zetorrek... eta eskuan zekarrek boltsatxo berria...

Egia dik nunbait... Sartu duk berriz ere bordara... Lengoen gañean jarri bear dituala esan dik beste eunak. Jarri ditzala, jarri; ez dituk gaizki etorriko. Bañan uste ez badu ere, lengo eunak etzeudek pikopean; emen zeudek, emen. (*Poltsa erakutsiaz. Gero, bapatean esku zabalez bekokia joaz*). Bañan, Petri, zoro aundia! Ia-ia ederra egin genikan! Lengoak pikopean arkitzen ez baditu, ez dizkik beste eunak an jarriko. Tontotzarran ni! Utzi egin bear zizkioat, utzi, nere eunak lengo lekuan... (*Bijoa pikopera, ta makurtu bedi. Zoro-parra*). Je-je-je-je-je... Eun jarri ta berreun jaso. Laister berreun! Laister berreun!...

IXTEBEN eta IRATZEBAILLEA: (*Irten bitez irurak ezkututik, eta artu bezaite estu-estu lepotik eta besoetatik. Ixtebenek sarkor*). I al intzan?

PETRI: Ixteben!! (*Amorru*).

IXTEBEN: Petri!!

PETRI: (*Amorru biziz*). Urde billaua!!

IXTEBEN: Billaua, i aiz. Osaba itsu zaharrari diruak lapurtzen dizkioken billaua, i aiz.

PETRI: Aska nazazute, edo-ta bestela egingo diat nik ez-egitekoren bat gaur emen.

IRATZEBAILLEA: Ez arronkarik egin, adiskide. Iru gaituk gero... eta bakoitza iretzat naikoa ta sobra.

PETRI: (*Indarka*). Uzteko!! Billauak!

Tira: berriketa gutxi emen, eta aiek onak.

IX AGERRALDIA

Lengoak, Ramus eta Austin.

RAMUS: (*Atea zabaltzean, entzun bitza Petriren azkeneko itzak*). Bañan zer da nik entzuten dedana? Petri! (*Oin garratz*). I al aiz, Petri?... Ez didak erantzuten?... Esaidazute ezetz, zalantzetan itotzea nai ez badezute. (*Ixil-aldi*). I aiz beaz?... Petri, nere illobetan maiteena... Ik ostu dizkidak, beraz, eun dukatak. Ez nikan usteko, ez nikan sinistuko. Non duk lotsa, Petri? Ta non duk biotza? Ori al duk nere onginaia opa diokan ordaña?... Petri: labain zorrotza sartu didak gaur biotzean. Ez, ez adilla agertu geiago nere aurrean. (*Xamur*). Ba'niak; bordara niak nere lotsa ta nega-

rra ezkutatzera. Utzi nazazute bakarrik, antxe, nere txokoa.
(*Bijoa bordara. Irrintziak urrutira. Petri iratzebailleen eskuetan*).

AUSTIN: Ez adilla orrela estutu, Ramus.

IXTEBEN: Bañan nora zoaz, osaba? (*Ramusen aurrean jarrita. Irrintziak mendi-aldeitik*).

AUSTIN: Adoretu adi, Ramus, ez duk eta irea gaiztakeri orren errua.

RAMUS: (*Adoretzu, etxera abian*). Ez; nik etzioat orrelako txarkeririk erakutsi. Nik etzioat on besterik egin. Bera joan ukan nere albotik erri-aldera, ni zahar eta erdi itsu au mendian bakarrik utzita. An galdu dik biotza. Barkatzen zioat; bañan joan dedilla betiko ara. Ez dedilla agertu geiago onera, mendiko pakea asalda-tzera. (*Sar bedi bordan. Irrintziak gero ta alderago*).

X ETA AZKENEKO AGERRALDIA

Lengoak eta Joxe ta Aztia ta iratzebailleak.

JOXE: (*Sar bedi pozik*). Jaungoikoak gabon; Arrapatu degu aztia. Or dakarte iratzebailleak, estu aski lotuta. (*Azken-itxok esatean, asi bezate iratzebailleak «Jeupa, jeupa» abestia, eta sartu bitez abesten, Aztia lotuta dakartela. Abesten diardutela, erakutsi bezaiote aztia Ixtebeni, eta onek ongi-etorria eman bezaiete danoi*).

IRATZEBAILLEAK:

Jeupa, jeupa! irrintzika,
iratzebailleak menditikan,
jeupa, jeupa! irrintzika,
xatotik naikoa egiñikan.

BATEK:

Illunabarrez aizkaturikan,
atso ta agureak leiotikan,
galdezka daude, arriturikan,
zein ote datorren menditikan.

DANOK:

Jeupa, jeupa!..

AUSTIN: (*Austinen seme batek iratzebailleai Petriren lapurreta keñuz adierazten dienean, Austinek abestu beza*):

Utzi nai ez dionak bakoitzari bere,
pagatu bearko dik «darrutikan ede». ..

Eun eskuan-da geiago nai, ala fede!
Berreun diralakoan ua berriñ ere.

DANOK:

Utzi nai ez dionak.

(*Eta gero*):

Jeupa, jeupa! irrintzika
iratzebailleak menditikan;
Jeupa, jeupa! irrintzika
zatotik naikoa egiñikan. (*Irrintziak*).

BATEK:

Illunabarrez, aizkaturikan
atso ta agureak leiotikan
galdezka daude, arriturikan,
zein ote datorren menditikan.

DANOK:

Jeupa, jeupa! irrintzika...

OIALA BEHERA